

Τον φάκελο επιμελήθηκαν ο Χρίστος Κανελλόπουλος και η Σωτηρία Λιακάκη, με τη συνεργασία της Κατερίνας Λαμπρινού και του Γιάννη Μπαλαμπανίδη.

Αφορμή για τον φάκελο που παρουσιάζουμε εδώ ήταν η κρίση της Ευρώπης και της ευρωζώνης, αλλά και ειδικότερα οι πολιτικές εξελίξεις που ενδέχεται να σηματοδοτεί η επικράτηση των Σοσιαλιστών του Φρανσουά Ολάντ στη Γαλλία. Στόχος είναι να αποτελέσει μια συμβολή σε έναν αναστοχασμό πάνω στη σχέση της ευρωπαϊκής Αριστεράς, και ειδικότερα της Σοσιαλδημοκρατίας, με τη σημερινή κρίση, την ιστορική της εξέλιξη και τις προοπτικές της.

Το αφιέρωμα ανοίγει με το κείμενο των Χρίστου Κανελλόπουλου και Σωτηρίας Λιακάκη, όπου παρουσιάζεται η διαμόρφωση της οικονομικής ενοποίησης της Ευρώπης μέσα από το πρίσμα της σχέσης Γαλλίας-Γερμανίας, εστιάζοντας ειδικότερα στους γάλλους Σοσιαλιστές. Στη συνέχεια, ο Μισέλ Βιβιορκά, στη συνέντευξη που μας παραχώρησε, αναλύει τις νέες πολιτικές και αξιακές προκλήσεις για την ευρωπαϊκή Αριστερά και τη Σοσιαλδημοκρατία, ενώ ο Φιλίπ Μαρλιέρ μάς εξηγεί τη δύσκολη σχέση της Σοσιαλδημοκρατίας με την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Η Σέρι Μπέρμαν υποστηρίζει ότι η παγκοσμιοποίηση και η ευρωπαϊκή κρίση δεν συνδέονται αναπόφευκτα με τις πολιτικές λιτότητας και ο Τζωρτζ Ρος αναλύει τους πολλαπλούς εθνικούς δρόμους της ευρωπαϊκής Σοσιαλδημοκρατίας από τη δεκαετία του 1990 κι έπειτα. Η συνέντευξη του Τομά Πικετί μάς δίνει μια εικόνα των νέων μεταρρυθμιστικών αντιλήψεων των γάλλων Σοσιαλιστών όσον αφορά την αναδιανομή του πλούτου και οι Μάικλ Χολμς και Σάιμον Λάιτφουτ συζητούν τον ρόλο του Κόμματος των Ευρωπαίων Σοσιαλιστών, ο πρόεδρος του οποίου Σεργκέι Στανίσεφ μάς παρουσιάζει τις νέες στρατηγικές επιλογές. Τέλος, το αφιέρωμα ολοκληρώνεται με τη μετάφραση της πρώτης κοινής συνέντευξης που έδωσαν ο Φρανσουά Ολάντ και ο ηγέτης των γερμανών σοσιαλδημοκρατών Ζίγκμαρ Γκάμπριελ, λίγο πριν τις πρόσφατες γαλλικές εκλογές.

Οι συντελεστές του φακέλου είναι πολιτικοί επιστήμονες.

ΤΟ ΕΥΡΩ ΚΑΙ ΟΙ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΕΣ

ΧΡΙΣΤΟΣ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ / ΣΩΤΗΡΙΑ ΛΙΑΚΑΚΗ

Αφορμή για την προετοιμασία αυτού του αφιερώματος ήταν η κρίση της ευρωζώνης και οι γαλλικές εκλογές που έφεραν για πρώτη φορά μετά από 18 χρόνια τους γάλλους Σοσιαλιστές στο προεδρικό αξίωμα και στην κυβέρνηση της Γαλλίας. Καθώς, περισσότερο από κάθε άλλη φορά, αναδεικνύονται τα «σχεδιαστικά λάθη» στην αρχιτεκτονική του κοινού νομίσματος, δικαιώνοντας συχνά ευρωσκεπτικιστικές φωνές του παρελθόντος, οι αναταράξεις στους κόλπους της ευρωπαϊκής σοσιαλδημοκρατίας αποκτούν νέο ενδιαφέρον. Αυτή η κατεξοχήν ευρωπαϊστική κομματική οικογένεια θα καταφέρει να κυφορήσει μία λύση για τα σημερινά αδιέξοδα; Οι γάλλοι Σοσιαλιστές επωμίζονται προσδοκίες που υπερβαίνουν εθνικά και κομματικά σύνορα, καθώς τίθενται επικεφαλής του αγώνα για την αναμόρφωση –για να μην πούμε

τη διάσωση— της ευρωζώνης, ίσως και των ευρωπαϊκών οικονομιών. Αυτό το αφιέρωμα θέλουμε να είναι μια συμβολή στη συζήτηση και στην αυτοκριτική που πρέπει να διεξαχθεί στα κόμματα της ευρωπαϊκής Αριστεράς: πώς φτάσαμε ως εδώ; Ποιοι δρόμοι ανοίγονται μπροστά μας;

Μια κοινή αγορά χωρίς κοινό νόμισμα

Η οικονομική και νομισματική ενοποίηση υπήρχε ως οραματικός στόχος, ήδη από τη θεμελίωση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας. Η κατάρρευση των σταθερών ισοτιμιών του συστήματος Μπρέτον-Γουντς στις αρχές της δεκαετίας του 1970 και η νομισματική αστάθεια που ακολούθησε έβαλαν στο τραπέζι τη νομισματική ενοποίηση. Η μεγαλύτερη επιτυχία της ίδρυσης των ευρωπαϊκών κοινοτήτων ήταν ακριβώς η τεράστια ώθηση που έδωσε στην κοινή βιομηχανική ανάπτυξη των έξι ιδρυτικών μελών και στο ενδοκοινοτικό εμπόριο. Όσο αύξαναν οι ενδοκοινοτικές συναλλαγές και το «δέσιμο» των κοινοτικών οικονομιών, τόσο αναδεικνυόταν η ανάγκη για θέσπιση ενός κοινού νομίσματος.

Επί Ντελόρ, στην ηγεσία της Κομισιόν δρομολογήθηκαν οριστικά οι συνθήκες και το χρονοδιάγραμμα για την εισαγωγή κοινού νομίσματος. Το 1989, ο Ζακ Ντελόρ παρουσίασε ένα «Σχέδιο τριών σταδίων για την οικονομική και νομισματική ενοποίηση». Οι διαπραγματεύσεις που ακολούθησαν είχαν δύο βασικούς πρωταγωνιστές: τη Γαλλία υπό τον σοσιαλιστή Μιτεράν και την ενωμένη πλέον Γερμανία του χριστιανοδημοκράτη Κολ. Το ειδικό βάρος αυτών των δύο χωρών και των ηγετών τους ήταν τέτοιο που καθόρισε σχεδόν εξ ολοκλήρου τη μορφή που πήρε η Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ).

Μια σκληρή διαπραγμάτευση με το βλέμμα στο παρελθόν

«Η Μπούντεσμπανκ είναι σαν τη σαντιγύ. Όσο πιο πολύ τη χτυπάς, τόσο πιο πολύ σκληραίνει»

Βιμ Ντούιζενμπεργκ, πρ. πρόεδρος της Κεντρικής Τράπεζας της Ολλανδίας (1982-1997), πρώτος πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (1998-2003)¹

Καθ' όλη τη μακρά διάρκεια αυτών των διαπραγματεύσεων, το μοτίβο που ξεχωρίζει είναι οι διαφορετικές στοχοθεσίες των δύο μερών.² Από τη μια μεριά, βλέπουμε την ιστορικά φορτισμένη εμμονή των Γάλλων να ανασχέσουν την ισχύ της επανενωμένης Γερμανίας και να την ενσωματώσουν σταθερά στους νέους ευρωπαϊκούς θεσμούς. Και από την άλλη, βλέπουμε την περισσότερο «αμυντική» επιδίωξη της Γερμανίας, αφενός να διατηρήσει ανέπαφο το νομισματικό της καθεστώς, αφετέρου να προστατεύσει το μεγάλο εθνικό όραμα της επανένωσης που συνόδευε τη Δυτική Γερμανία από την ίδρυσή της. Το νομισματικό καθεστώς της μεταπολεμικής Γερμανίας που επέμενε πάνω από όλα στη νομισματική σταθερότητα και στον χαμηλό

πληθωρισμό, ήταν περισσότερο από οπουδήποτε αλλού επιβαρυνόμενο με ιστορικές μνήμες και ιδεοληπτικές εμμονές, καθώς στη μεταπολεμική Γερμανία ο τρόπος που αφομοιώθηκε η οικονομική κρίση του Μεσοπολέμου και της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης ταύτισε τον πληθωρισμό με την άνοδο του ναζισμού και τη σταθερότητα τιμών και νομίσματος με τη σταθερότητα της ίδιας της γερμανικής δημοκρατίας. Ταυτόχρονα, η Γερμανία επειγόταν να κατασιγάσει τους φόβους των εταίρων της για τις συνέπειες της επανένωσης, δηλαδή την ύπαρξη μιας ενωμένης πλέον Γερμανίας με απaráμιλλη οικονομική και πολιτική ισχύ. Πρόκειται για πρόβλημα που συνοδεύει την ευρωπαϊκή ενοποίηση ήδη από τη γέννησή της, κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο. Η γερμανική ανοικοδόμηση φόβιζε τους δυτικούς γείτονές της, ωστόσο οι ίδιοι γνώριζαν ότι μια αδύναμη βιομηχανικά και οικονομικά Γερμανία θα οδηγούσε σε νέα αποσταθεροποίηση, όπως συνέβη στον Μεσοπόλεμο. Η λύση που εμπνεύστηκε ο Ζαν Μονέ ήταν να ενσωματώσει —και ενδεχομένως να τιθασεύσει— τη γερμανική ανοικοδόμηση εντός μιας υπερεθνικής πολιτειακής οντότητας.

Επανερχόμενοι στις διαπραγματεύσεις που γέννησαν την ΟΝΕ, είναι δύσκολο να μην αισθανθεί κανείς πως για τη Γαλλία φαίνεται να υπάρχει ένα συγκεκριμένο και φιλόδοξο πολιτικό όραμα, ένα σχέδιο που το ασπάζεται όλη η γαλλική ελίτ. Μια Γερμανία προσδεμένη, και κατά κάποιον τρόπο «ελεγχόμενη», σε μια ενωμένη Ευρώπη και μια Γαλλία που από κοινού με τον μεγάλο της εταίρο θα κρατά το τιμόνι της ενοποίησης και θα ηγείται της ενιαίας Ευρώπης, μιας παγκόσμιας πολιτικής και οικονομικής δύναμης. Δύσκολα θα βρει κανείς ένα αντίστοιχα φιλόδοξο —ή μήπως μεγαλεπήβολο;— σχέδιο στη γερμανική πλευρά. Οι γερμανοί ιθύνοντες είναι απορροφημένοι με τις σοβαρότατες δυσκολίες της επανένωσης με την Ανατολική Γερμανία, που φαίνεται να κλονίζουν τη γερμανική οικονομία αλλά και τις πολιτικές ισορροπίες στο εσωτερικό της. Μοιάζει να βλέπουν την ένταξή τους στην ΟΝΕ και την εγκατάλειψη του μάρκου σχεδόν αποκλειστικά σαν παραχώρηση, σαν το αναγκαίο αντίτιμο για να τους επιτραπεί να ενωθούν με την Ανατολική Γερμανία και να καθησυχάσουν τους φόβους της υπόλοιπης Ευρώπης γύρω από την εκτόξευση της γερμανικής ισχύος. «Πωλούν» το μάρκο για να «αγοράσουν» την επανένωση της πατρίδας τους.

Ωστόσο, «κόκκινη γραμμή» σε αυτή την προσπάθεια είναι η νομισματική πολιτική. Τουλάχιστον δέκα χρόνια διαπραγματεύσεων και σχεδόν άλλα είκοσι προπαρασκευαστικών συζητήσεων δεν στάθηκαν ικανά να μετακινήσουν τις θέσεις της γερμανικής ελίτ ούτε βήμα από την παραδοσιακή ορθοδοξία της Μπούντεσμπανκ.

Κατά κάποιο τρόπο, το αποτέλεσμα ήταν αναμενόμενο. Στο διαπραγματευτικό τραπέζι οι δύο πλευρές δεν πήγαν για να διεκδικήσουν το ίδιο πράγμα. Οι Γάλλοι ήθελαν

πάνω από όλα τη Γερμανία στο άρμα της Ενωμένης Ευρώπης, οι Γερμανοί ήθελαν την αποδοχή της ενοποίησης και ένα γερμανικό ευρώ.

Η μια πλευρά προσερχόταν με ένα μακρόπνοο πολιτικό όραμα, ενδεχομένως στα όρια του πολιτικού βολονταρισμού, η άλλη με μια συγκεκριμένη οικονομική και νομισματική πολιτική. Δεν ήταν δύσκολο να τα βρουν. Θα ήταν δύσκολο αν συγκρούονταν δυο διαφορετικές αντιλήψεις ή επιδιώξεις για το ίδιο ζήτημα, συγκεκριμένα για τις πολιτικές που θα διέπουν την ευρωζώνη, οπότε θα έπρεπε να βρεθεί ένα σημείο συμβιβασμού. Δεν ήταν όμως και απίθανο το τελικό οικοδόμημα να μην είναι στέρεο.

Από πολύ νωρίς, πριν από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, οι Γάλλοι εγκατέλειψαν τις ενστάσεις τους στο θέμα της οικονομικής πολιτικής. Παρακολουθώντας μάλιστα κανείς την πορεία των συζητήσεων, αποκτά συχνά την εντύπωση πως οι ενστάσεις τους ήταν μάλλον προσχηματικές, σαν διαπραγματευτικό ατού, ακριβώς επειδή ήταν για αυτούς δεύτερες σε προτεραιότητα. Φαίνεται πως, στο βαθμό που η οικοδόμηση της ΟΝΕ έβαζε μεν ένα σφικτό νομισματικό πλαίσιο, αλλά έμοιαζε να αφήνει εν πολλοίς ανεπηρέαστη την εσωτερική γαλλική οικονομική και κοινωνική πολιτική, ενώ διασφάλιζε τον ηγετικό ρόλο της Γαλλίας στην ευρωπαϊκή ενοποίηση, η γαλλική πλευρά ήταν διατεθειμένη να συγκατανεύσει. Ας μην ξεχνάμε, εξάλλου, πως οι γαλλικές κυβερνήσεις ήταν πολύ κοντύτερα στη γερμανική ορθοδοξία ήδη από την περίφημη «στροφή» της κυβέρνησης Μωρουά το 1983, με τον Ζακ Ντελόρ στο τιμόνι του γαλλικού Υπουργείου Οικονομικών και την έναρξη των πολιτικών του σκληρού φράγκου.

Οι Γερμανοί, από την άλλη, μπορούσαν να είναι ικανοποιημένοι, έχοντας εξασφαλίσει ελευθερία κινήσεων στην επανένωση και μάλιστα στην ενσωμάτωση μιας οικονομίας 18 εκατομμυρίων ανθρώπων στην Ευρωπαϊκή Ένωση με ισοτιμία ένα προς ένα του Δυτικού με το Ανατολικό Μάρκο, δηλαδή πραγματοποιώντας μια πρωτοφανή πληθωριστική χρηματοδότηση της Ανατολικής Γερμανίας, αυξάνοντας τα επιτόκια σε όλη την Ευρώπη.

Με αυτόν τον τρόπο, μπόρεσαν και οι δύο πλευρές να βγουν σχετικά κερδισμένες από τη διαπραγμάτευση και να «περάσουν» την ΟΝΕ στα εθνικά τους ακροατήρια. Ωστόσο, ήδη από τη δεκαετία του 1980, και πολύ περισσότερο από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, φωνές άρχισαν να υψώνονται στο εσωτερικό της Γαλλίας πως η συμφωνία απειλούσε τη μακροοικονομική ισορροπία της χώρας, εγκλωβίζοντάς την σε ένα νόμισμα υπερβολικά ανατιμημένο για τις δυνατότητες της οικονομίας της, καταδικάζοντάς την σε μια μακρά περίοδο ασθενικής ανάπτυξης και υψηλής ανεργίας.³ Φωνές που, όπως θα δούμε, γίνονταν με τα χρόνια ολοένα δυνατότερες στο εσωτερικό του γαλλικού σοσιαλισμού.

Την ίδια περίοδο, προς το τέλος της δεκαετίας του 1990, η σοσιαλδημοκρατική κυβέρνηση Σρέντερ στη Γερμανία επιδόθηκε σε μια «παραδοσιακή»⁴ στις κορπορατικές βόρειες χώρες πολιτική μισθολογικής συγκράτησης (wage moderation) με εξασφάλιση των υπαρχουσών θέσεων εργασίας, αλλά χωρίς δημιουργία νέων για να εργαστούν οι άνεργοι και χωρίς διεύρυνση, αλλά αντίθετα με περικοπή του κοινωνικού κράτους. Με άλλα λόγια, με την ίδρυση της ΟΝΕ και το κλείδωμα των ισοτιμιών, η Γερμανία πραγματοποίησε άλλη μια πολιτική *ανταγωνιστικού αποπληθωρισμού*, εντός όμως νομισματικής ένωσης αυτή τη φορά, όπου οι εμπορικοί της εταίροι δεν είχαν πλέον τη δυνατότητα υποτίμησης, ενώ συχνά υστερούσαν σε ανταγωνιστικότητα ήδη πριν την ένταξη στο ευρώ. Προκαλώντας τεράστιες ανισορροπίες στα ισοζύγια συναλλαγών εντός ευρωζώνης, η Γερμανία έσπειρε μια κρίση που ξέσπασε δέκα χρόνια αργότερα. Όπως επισήμανε για τους «πατέρες» του ευρώ ένας γνωστός μελετητής της οικονομικής ενοποίησης, ο Φρανσουά Μιτεράν και ο Χέλμουτ Κολ «είχαν ένα κοινό ενδιαφέρον για τα μαθήματα της ιστορίας και μια αδιαφορία για αυτά των οικονομικών».⁵

Ωστόσο, ας μη μας ξενίζει ένας σχετικά αστόχαστος πειραματισμός στην πορεία της διαπραγμάτευσης. Όπως είπε ο Ρομπέρ Σουμάν, «η Ευρώπη δεν θα φτιαχτεί μεμιάς ή σύμφωνα με ένα μοναδικό σχέδιο. Θα φτιαχτεί μέσα από συγκεκριμένα επιτεύγματα που θα δημιουργούν μια *de facto* αλληλεγγύη». Με μια λογική ενδογενούς ανάπτυξης, κάθε επίτευγμα της ενοποίησης δημιουργεί από μόνο του τις συνθήκες ή την ανάγκη για ένα νέο βήμα. Επειδή μια τέτοια λογική είχε δικαιωθεί πολλές φορές στο παρελθόν στην ευρωπαϊκή οικοδόμηση, το ίδιο έλπιζαν πολλοί να συμβεί και με την ΟΝΕ. Καθώς εγείρονταν αμφιβολίες για τη βιωσιμότητά της, αμφιβολίες βασισμένες στη θεωρία της Βέλτιστης Νομισματικής Ζώνης, η οποία δεν φαινόταν να προεξοφλεί την επιτυχία μιας νομισματικής ένωσης που θα συμπεριλαμβάνει τις χώρες του Νότου, η απάντηση παραπέμφθηκε στην προσδοκία του «ενδογενούς μάννα», κατά τη διατύπωση του Όβερτφελντ:⁶ από τη στιγμή που η ευρωζώνη θα ιδρυθεί, οι χώρες που θα συμμετάσχουν θα έχουν κάθε συμφέρον να αποφύγουν τη διάλυσή της...⁷

Ordoliberalismus ή η χώρα που δεν αγάπησε ποτέ τον Κέυνς

«They're always saying, "Watch out for inflation"... but it's more complicated than that. They have a different idea about how economies function. It's not just inflation. It's also a belief that surpluses are virtuous, and they become indignant at being lectured by profligates»

Σχόλιο καναδού αξιωματούχου για τη Γερμανία στη συνάντηση των G7 στη Βενετία, το 1987.⁸

Δεν είναι λίγοι εκείνοι που αιφνιδιάστηκαν, όταν τον Δεκέμβριο του 2008, σε μια περίοδο αναθέρμανσης των κε-

ύνσιανών ιδεών για την αντιμετώπιση της κρίσης, ο γερμανός υπουργός Οικονομικών Πέερ Στάινμπρουκ, από τους κορυφαίους σοσιαλδημοκράτες πολιτικούς και πιθανός αντίπαλος της Άνγκελα Μέρκελ στις εκλογές του 2013, κατηγορήσε την κυβέρνηση του Γκόρντον Μπράουν, που επιχείρησε (και πέτυχε) με αντι-υφεσιακές πολιτικές την ανάκαμψη της βρετανικής οικονομίας, για «χυδαίο κεϋνσιανισμό», για επικίνδυνες σπατάλες, για συσσώρευση ελλειμμάτων και δημόσιου χρέους στη βρετανική οικονομία.⁹ Το ιστορικότερο σοσιαλδημοκρατικό κόμμα της Ευρώπης έδινε μαθήματα οικονομικής ορθοδοξίας στους Νέους Εργατικούς;

Η γερμανική οικονομική πολιτική προκαλεί συχνά συγχύσεις στους σχολιαστές. Η Γερμανία διαθέτει ένα εκτεταμένο κοινωνικό κράτος, γενναιόδωρο συνταξιοδοτικό καθεστώς, ισχυρό εργατικό κίνημα, συνεργασία εργοδοσίας και συνδικάτων στη διαμόρφωση των μισθών, στην επαγγελματική εκπαίδευση και την απορρόφηση των νέων στην αγορά εργασίας, καθώς και θεσμικά καθιερωμένη συμμετοχή εκπροσώπων των εργαζομένων στη διοίκηση ακόμα και των μεγαλύτερων επιχειρηματικών ομίλων. Πώς από τους θεσμούς μιας τέτοιας χώρας εκπορεύεται ένας τόσο άκαμπτος και επίμονος λόγος περί δημοσιονομικής πειθαρχίας και αντιπληθωρισμού;

Στην Ευρώπη των μεταπολεμικών δεκαετιών του «κοινωνικού ή κορπορατιστικού καπιταλισμού», της κεϋνσιανής συναίνεσης και του «σοσιαλδημοκρατικού συμβολαίου», η Γερμανία δεν αποτέλεσε εξαίρεση στη θεμελίωση και τη σταδιακή διεύρυνση του κοινωνικού κράτους τόσο με τις χριστιανοδημοκρατικές κυβερνήσεις Αντενάουερ και Έρχαρτ (1949-1966) όσο και –με πολύ περισσότερο ζήλο– υπό την πρωθυπουργία του σοσιαλδημοκράτη Βίλυ Μπραντ (1969-1974).

Ωστόσο, οι ομοιότητες της Γερμανίας με αυτό που συχνά αποκαλείται «ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο» σταματούν εκεί: το οικονομικό δόγμα που διαπνέει όλους τους θεσμούς του γερμανικού κράτους, τα κόμματα εξουσίας και τις κυβερνήσεις, το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο και πάνω απ' όλα την Ομοσπονδιακή Κεντρική Τράπεζα, την περίφημη Μπούντεσμπανκ, βρίσκεται εκτός της mainstream οικονομικής σκέψης, κεϋνσιανής ή νεοφιλελεύθερης, που επικράτησε σε κάθε δυτική χώρα τα τελευταία 60 χρόνια.

Παρά την αναμφίβολη επιρροή του νεοφιλελευθερισμού στους γερμανούς οικονομολόγους που στελεχώνουν τους κρατικούς θεσμούς, οι βασικοί άξονες του γερμανικού οικονομικού δόγματος δεν είναι δημιούργημα του νεοφιλελευθερισμού που κυριάρχησε διεθνώς μετά το 1980. Αντίθετα, η πάγια εδώ και δεκαετίες οικονομική πολιτική των γερμανικών κυβερνήσεων και της Μπούντεσμπανκ υπαγορεύεται από ένα συγκροτημένο κι επεξεργασμένο

ρεύμα οικονομικής σκέψης που χρονολογείται από τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια.

Πρόκειται για τη θεωρία του ordoliberalismus,¹⁰ ενός «εύτακτου» φιλελευθερισμού, όπως θα μπορούσε να μεταφραστεί για να αποδοθεί το στοιχείο της θεσμικής τάξης και πλαισίωσης της αγοράς, στο οποίο δίνει έμφαση αυτή η γερμανική εκδοχή του οικονομικού φιλελευθερισμού. Πρόκειται για την οικονομική φιλοσοφία των κυβερνήσεων Αντενάουερ-Έρχαρτ,¹¹ που διηύθυναν τη ραγδαία ανοικτοδόμηση της Γερμανίας και θεμελίωσαν τη λεγόμενη «κοινωνική οικονομία της αγοράς». Όταν ο Βίλυ Μπραντ (1969-1974) προσπάθησε να εμφυτεύσει τον κεϋνσιανισμό, ήταν πλέον αργά. Ο ορντολιμπεραλισμός είχε παγιωθεί σε θεσμούς και ιδέες δημόσιας πολιτικής, ώστε επί Χέλμουτ Σμιτ (1974-1982) να οριστικοποιηθεί ως το οικονομικό δόγμα του γερμανικού κράτους αλλά και –σε μια ηπιότερη μορφή– των γερμανών σοσιαλδημοκρατών.¹² Καθ' όλη την περίοδο χαμηλής ανάπτυξης της δεκαετίας του 1990, οι κυβερνήσεις Κολ και Σρέντερ δεν έκαναν οποιαδήποτε προσπάθεια τόνωσης της οικονομίας.¹³

Επειδή συχνά υποβαθμίζονται οι διαφορές του ορντολιμπεραλισμού με τον νεοφιλελευθερισμό που γνωρίζουμε, θα έπρεπε να τονιστούν ορισμένες σοβαρές διαφορές. Οι θεωρητικοί του ορντολιμπεραλισμού δεν ασπάζονται βασικές προκείμενες του laissez-faire νεοφιλελευθερισμού που γνώρισε ισχυρή απήχηση από τη δεκαετία του 1970 και μετά. Σε αντίθεση με τους νεοφιλελεύθερους τύπου Θάτσερ ή Ρήγκαν, αντιμετώπιζαν πολύ πιο κριτικά τον φιλελευθερισμό της προ-κεϋνσιανής περιόδου.¹⁴ Ο γερμανικός φιλελευθερισμός, η φιλοσοφία της κοινωνικής οικονομίας της αγοράς, είναι ένας έντονα *θεσμικός* φιλελευθερισμός. Εξού και οι απόπειρες για συνδυαστικές προσεγγίσεις με τη Συνταγματική Θεωρία, τα «Συνταγματικά Οικονομικά» κλπ., που βλέπει κανείς στο θεωρητικό όργανο του ρεύματος, το περιοδικό *ORDO*, την «Ετήσια επιθεώρηση για την κοινωνική και οικονομική τάξη».¹⁵ Η Σχολή του Φράιμπουργκ, από την οποία ξεκίνησε προπολεμικά, επιχειρούσε να συνδυάσει μια οικονομική και μια νομική οπτική στη μελέτη των οικονομικών ζητημάτων.¹⁶ Ο παρεμβατισμός του κράτους ενθαρρύνεται με σκοπό ακριβώς την καλύτερη λειτουργία της αγοράς και έναν «εύτακτο» ή ρυθμισμένο ανταγωνισμό, την αποτροπή των καρτέλ και των μονοπωλίων,¹⁷ την πλαισίωση και επικύρωση των συλλογικών διαπραγματεύσεων συνδικάτων-εργοδοσίας για μισθούς και εργασιακές σχέσεις. Ωστόσο, ένας τέτοιος παρεμβατισμός, που θα ξένιζε πολλούς ακραιφνείς οπαδούς της ελεύθερης αγοράς, σταματά εκεί.

Ο ορντολιμπεραλισμός απορρίπτει οποιαδήποτε παρέμβαση για τη «διόρθωση» του οικονομικού κύκλου με επεκτατική δημοσιονομική ή νομισματική πολιτική. Είναι ένας φιλελευθερισμός ρητά αντικεϋνσιανός, και εδώ παραδόξως εντοπίζεται μια ακόμα διαφορά του με έναν νε-

οφιλελευθερισμό εμπνευσμένο από τον Μίλτον Φρήντμαν, που υποστήριζε θερμά τις πολιτικές νομισματικής επέκτασης της Κεντρικής Τράπεζας για την ανακοπή μιας ύφεσης.¹⁸ Η διόρθωση των τιμών και των μισθών προς τα κάτω πρέπει να γίνει αποκλειστικά μέσα από τη λειτουργία της αγοράς.

Υπάρχει λοιπόν μια πλευρά ακραιφνούς ορθοδοξίας στην πολιτική οικονομία της Γερμανίας, που εκφράζεται με την άκαμπτη, ανεξαρτήτως συνθηκών, επιμονή σε χαμηλό πληθωρισμό, ισοσκελισμένους προϋπολογισμούς, αποχή της Κεντρικής Τράπεζας από αντι-υφεσιακές παρεμβάσεις με αγορά ομολόγων, έκτακτη χρηματοδότηση της οικονομίας κλπ.

Υπάρχει όμως και μια πλευρά ενός κοινωνικού κορπορατισμού που αντλεί από κατεξοχήν σοσιαλδημοκρατικές παραδόσεις και εξισορροπεί τις παραπάνω πολιτικές, εξασφαλίζοντας αφενός τη συναίνεση των συνδικάτων και αφετέρου τον «συντονισμένο» χαρακτήρα της γερμανικής οικονομίας.

Στις «συντονισμένες οικονομίες της αγοράς»,¹⁹ οι επιχειρήσεις συγκροτούν δίκτυα συνεργασίας στις προμήθειες, στην ανταλλαγή καινοτομιών, στην κατάρτιση προσωπικού και κυρίως στην αντιμετώπιση του εξωτερικού ανταγωνισμού. Με τη συμμετοχή των συνδικάτων σε ένα σύστημα συναλλαγής, όπου αυτά «προσφέρουν» συγκρατημένες, μετριάσμενες μισθολογικές διεκδικήσεις που ακολουθούν την αύξηση της παραγωγικότητας –ώστε να μη θίγεται η ανταγωνιστικότητα των εξαγόμενων προϊόντων– και «εισπράττουν» διατήρηση των θέσεων εργασίας, δημόσια αγαθά, ασφάλιση και κοινωνική πρόνοια, συγκροτείται μια δυναμική οικονομία, με εξαγωγικό προσανατολισμό και ανθεκτική σε κρίσεις. Όλες οι οικονομίες της βόρειας Ευρώπης που ακολουθούν αυτό το μοντέλο (και ιδιαίτερα οι σκανδιναβικές) είναι οι λιγότερο επηρεασμένες από την παγκόσμια κρίση και την κρίση της ευρωζώνης.

Ό,τι κι αν πιστεύει λοιπόν κανείς για τις πολιτικές της Μπούντεσμπανκ, γεγονός είναι ότι αυτές συναρθρώνονται προσφυώς με την πολιτική οικονομία των χωρών του κοινωνικού κορπορατισμού.²⁰ Εκτός από τη Γερμανία, η Αυστρία, η Ολλανδία, η Δανία, η Φινλανδία, η Σουηδία, είναι οικονομίες που αφενός συμπορεύονται εμπορικά με τη γερμανική έχοντας το ίδιο ή μεγαλύτερο επίπεδο παραγωγικότητας (όπως οι σκανδιναβικές) και μη υποφέροντας από εμπορικά ελλείμματα, αφετέρου η δομή της οικονομίας τους και τα συστήματα βιομηχανικών σχέσεων μοιάζουν πολύ με τα γερμανικά.

Με αυτόν τον τρόπο, το «Δημοσιονομικό Σύμφωνο» του Ιανουαρίου 2012, αντί να συνιστά αποτέλεσμα συμβιβασμού μεταξύ των χωρών της ΕΕ ή της Ευρωζώνης, αποτελεί περισσότερο ενσωμάτωση των γερμανικών απαιτήσεων,²¹ ειδικά η πρόβλεψη για το «όριο ελλείμματος» που οφείλουν να συμπεριλάβουν στα συντάγματά τους οι υπο-

γράφουσες χώρες, μιμούμενες το *Schuldenbremse*, το «φρένο χρέους», που πρόσθεσε στο γερμανικό Σύνταγμα ο συνασπισμός CDU-SPD το 2009.

Όσες χώρες δεν διαθέτουν τέτοια μοντέλα βιομηχανικών σχέσεων και παραγωγικής δομής είναι καταδικασμένες σε μια πολιτική αργής, επώδυνης εσωτερικής υποτίμησης. Πολιτική όμως που είναι αναπόφευκτο να πλήξει τελικά και τις χώρες του ευρωπαϊκού βορρά, καθώς θα μεταφραστεί σε μείωση ζήτησης για τις εξαγωγές τους, θίγοντας τον πυρήνα του κοινωνικού τους συμβολαίου: εθνική συνεννόηση για άνοιγμα στις εξαγωγικές αγορές και βαθμιαία άνοδο του βιοτικού επιπέδου.

Παρατήρηση που μας επιτρέπει ίσως να τολμήσουμε, υπό μορφή συμπεράσματος, να ρίξουμε στο τραπέζι σαν θέμα μελλοντικής ανάλυσης μια ανησυχητική σκέψη: πως οι ανησυχίες και οι αγώνες των εργατικών κινημάτων και των αριστερών κομμάτων στην Ευρώπη των δύο τελευταίων δεκαετιών είχαν συχνά λάθος στόχευση. Ξόρκιζαν τον θατσερικό νεοφιλελευθερισμό που φοβούνταν ότι θα κατεδάφιζε τα κοινωνικά τους κράτη, ενώ η μεγαλύτερη απειλή προερχόταν από «τα νώτα τους», από τη θεμελίωση ενός «φιλόδοξου» νομίσματος που σταδιακά υπέσκαπτε τις θέσεις εργασίας τους, και τελικά την ίδια τη βιωσιμότητα των κοινωνικών τους δικαιωμάτων.

Οι γάλλοι Σοσιαλιστές και το ευρώ

Όπως αναφέραμε και προηγουμένως, η ιστορία του γαλλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος είναι στενά συνδεδεμένη με την οικοδόμηση της ευρωζώνης και το ευρωπαϊκό εγχείρημα εν γένει. Η πρόσφατη κρίση όχι μόνο επαναφέρει στο επίκεντρο των συζητήσεων το «κοινωνικό ζήτημα», αλλά λειτουργεί ως όχημα για την «αλλαγή», όπως ονομάστηκε το προεκλογικό πρόγραμμα των γάλλων Σοσιαλιστών ενόψει των Προεδρικών Εκλογών του 2012.²²

Πολλαπλές δομικές *ασυμμετρίες* που δίνουν προτεραιότητα σε μια «Ευρώπη της Αγοράς» δίχως να ενισχύουν αντίστοιχα την «Κοινωνική Ευρώπη»,²³ επιδεινώνουν τις επιπτώσεις μιας κρίσης, η υπέρβαση της οποίας απαιτεί γρήγορες, συντονισμένες και τολμηρές πολιτικές αποφάσεις.

Ο οικονομικός εθνικισμός,²⁴ έντονος και ευδιάκριτος στην περίπτωση της Γερμανίας²⁵ αλλά και της παραδοσιακά εθνοκεντρικής Γαλλίας, συγκρούεται με την ανάγκη για εμφωλευμένη αλληλεγγύη σε μηχανισμούς και εργαλεία της ευρωζώνης.

Το ευρώ βρίσκεται παγιδευμένο σε ιδεολογικές αγκυλώσεις²⁶ που παραπέμπουν στην «ηθικοποίηση» της συζήτησης γύρω από την οικονομία. Διαπιστώνεται, με άλλα λόγια, μια μετατόπιση της *αιτίας* της κρίσης: η αρχιτεκτονική της ευρωζώνης μένει στο απυρόβλητο, την ίδια στιγμή που οι ανεπάρκειες των περιφερειακών κρατών-μελών ανάγονται σε κυρίαρχο πρόβλημα της ευρωπαϊκής μηχανής.

Ηθικές και πολιτισμικές αδυναμίες των Νοτίων τοποθετούνται στο επίκεντρο της διαμάχης, με το ζήτημα των ευρωομολόγων να αποτελεί την κατεξοχήν απόδειξη της άρνησης μιας πραγματικότητας που βρίσκεται πάντοτε ένα βήμα πιο μπροστά από τις πολιτικές αποφάσεις.²⁷

Οι γάλλοι Σοσιαλιστές δεν είναι άμοιροι ευθυνών για την κατάσταση στην οποία έχει περιέλθει η ευρωπαϊκή οικονομία. Συνθήκη με τη συνθήκη, χρόνο με το χρόνο, συναίνεσαν σε μια ΕΕ που τους παγίδευσε σε μακροχρόνια ανεργία και κοινωνική ένταση, απομακρύνοντάς τους από τους ψηφοφόρους, διχάζοντας το Σοσιαλιστικό Κόμμα, ενισχύοντας τους «φόβους» για μια «νεοφιλελεύθερη Ευρώπη» που λειτουργεί εις βάρος της «Κοινωνικής Γαλλίας».

Η «Ευρώπη του χθες στρέφεται ενάντια στην Ευρώπη του σήμερα»²⁸ ξανά και ξανά, έτσι ώστε η ιστορία της ευρωπαϊκής ενοποίησης να εκδικείται την ατολμία των Σοσιαλιστών. Το «παρελθόν επηρεάζει το μέλλον»,²⁹ καθώς η «πολιτική που εφαρμόστηκε στο όνομα της ευρωπαϊκής οικοδόμησης αποδεικνύεται αντίθετη στα συμφέροντα ... αυτής της οικοδόμησης»,³⁰ έτσι ώστε «στο όνομα της επιτακτικής απαίτησης της Ευρώπης, κάνουμε πιο εύθραυστη και αβέβαιη τη δημιουργία της».³¹

Το βαρύ παρελθόν³² προηγούμενων αποφάσεων έχει συμβάλει, επομένως, καθοριστικά σε ένα «θεσμικό μονοπάτι» που επέτρεψε την επικράτηση πολιτικών απελευθέρωσης του διεθνούς εμπορίου,³³ την εγκατάλειψη της «απαγορευμένης συζήτησης», όπως τη χαρακτηρίζει ο Ανδρέας Πανταζόπουλος, περί προστατευτισμού,³⁴ την ανεξαρτητοποίηση της οικονομικά συντηρητικής ΕΚΤ αλλά και των κεντρικών τραπεζών, την εγκατάλειψη παραδοσιακών εργαλείων για το σχεδιασμό σε ευρωπαϊκό επίπεδο «μιας αποτελεσματικής μακροοικονομικής πολιτικής (εξαιρούμενης της νομισματικής)».³⁵ Παράλληλα, η υλοποίηση πολιτικών που σήμαιναν «συστηματική αποστέρωση του κράτους»³⁶ αλλά και «προληπτική αποστέρωση» της Ευρωπαϊκής Ένωσης,³⁷ κατέληξε στη δημιουργία μιας επίφοβης «παγίδας» στην οποία οι επιλογές έγιναν *περιορισμοί* (έμφαση στο πρωτότυπο).³⁸

Μέσα από αυτές τις ιστορικές διεργασίες, συμφωνίες και αποφάσεις, η ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική «κλείδωσε»³⁹ στο εσωτερικό της, ήδη από τα πρώτα βήματά της, φιλελεύθερες οικονομικά αρχές, στηρίζοντας έτσι την «ανάπτυξη ενός μειοψηφικού, πολιτικά ετερόκλητου, αλλά αριθμητικά σημαντικού πανευρωπαϊκού ευρωσκεπτικιστικού ρεύματος».⁴⁰

Οι δυσκολίες και αντιφάσεις που περιγράψαμε όχι μόνο παραπέμπουν στην αμηχανία σοσιαλδημοκρατικών ηγεσιών που συμμετέχουν στην ευρωζώνη να ξεφύγουν από το θεσμικό μονοπάτι που «κλείδωσε» την οικονομική ορθοδοξία και τη λιτότητα, αλλά και να αντιστρέψουν με επιτυχία το κλίμα, αντιπαραβάλλοντας μια πειστική ατζέ-

ντα προς την κατεύθυνση της ανάπτυξης και της άρνησης της καταστροφικής πολιτικής που εφαρμόζεται.⁴¹

Ιδιαίτερα, ωστόσο, για τους γάλλους Σοσιαλιστές, η «ευρωπαϊκή δυσανεξία» σχετίζεται και απηχεί την «αμφιθυμία» τους για την εξουσία,⁴² αλλά και την ασθένεια του «εθνικού Προεδρισμού», όπως τον αποκαλεί ο Ντανιέλ Κον Μπεντίτ, με την ατζέντα των υποψηφίων για τη γαλλική προεδρία να είναι ιδιαίτερα «γαλλοκεντρική» και ελάχιστα «ευρωπαϊκή».⁴³

Η σοσιαλδημοκρατία, με τις επιλογές που έκανε, οδηγήθηκε, όπως τονίζει ο Γεράσιμος Μοσχονάς, σε μια απόφαση που σήμερα φαντάζει ακατανόητη: «κατέστρεψε οικειοθελώς πολλά από τα ίδια της τα εργαλεία οικονομικής παρέμβασης» (έμφαση στο πρωτότυπο), ώστε πλέον οι δυνατότητες επιλογής μιας διαφορετικής κατεύθυνσης να περιορίζονται σημαντικά.⁴⁴

Μια διαπίστωση που απηχείται και σε απόσπασμα από κείμενο του Ζαν-Πιερ Σεβενεμάν το 1992, λίγο προτού αποχωρήσει από το γαλλικό Σοσιαλιστικό Κόμμα: «Η πνοή του κόμματος του Επινέ⁴⁵ λίγο-λίγο σβήνει [...] Όλες οι επιλογές μένουν μετέωρες: ο φιλελευθερισμός⁴⁶ μέσω της Ευρώπης δεν μας αφήνει κανένα περιθώριο ελιγμών».⁴⁷

«Επιλογή Ευρώπη» ή «επιλογή Γαλλία»; Η ευρωπαϊκή προοπτική στη σκιά της «ρήξης»⁴⁸ των γάλλων Σοσιαλιστών

Και όμως, η δυσανεξία του PS γύρω από την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση δεν είναι καινοφανής. Ανατρέχοντας στην ιστορία της σχέσης του γαλλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος με το ευρωπαϊκό οικοδόμημα, βρίσκουμε την «επιλογή Ευρώπη»⁴⁹ του Φρανσουά Μιτεράν και τη «στροφή» του 1983.⁵⁰ Η «προσωπική δέσμευση» για την ευρωπαϊκή σύγκλιση του γάλλου Προέδρου επιτάχυνε την Οικονομική Νομισματική Ένωση,⁵¹ ενώ οι καλές σχέσεις του με τον Χέλμουτ Κολ⁵² ενίσχυσαν την, όπως αποδείχθηκε εκ των υστέρων, φρούδα ελπίδα ότι η ευρωπαϊκή επιλογή θα έδινε τη δυνατότητα ευελιξίας στη δοκιμαζόμενη από την ανεργία γαλλική οικονομία.⁵³

Η περίφημη «στροφή» (tournant) του 1983, από τον Φρανσουά Μιτεράν, ο οποίος συνέβαλε καίρια στην ευρωπαϊκή οικοδόμηση και έδινε σημασία σε πολιτικά παρά σε οικονομικά επιχειρήματα,⁵⁴ αποτελεί μια από τις καθοριστικές «στιγμές» των γάλλων Σοσιαλιστών.⁵⁵

Σύμφωνα με τον Τζωρτζ Ρος, η ΟΝΕ ήταν το αποτέλεσμα επιλογών του Μιτεράν, δεν ήταν με άλλα λόγια προϊόν «από τα κάτω» κομματικών διεργασιών, με το γαλλικό Σοσιαλιστικό Κόμμα να αποτελεί εν τέλει τον παθητικό «αποδέκτη» μιας επιλογής που θα είχε σοβαρές επιπτώσεις μακροπρόθεσμα στη γαλλική οικονομία.⁵⁶

Οι ευρωπαϊκοί θεσμοί, που σήμερα δοκιμάζονται στην πράξη, έχουν στενή σχέση με ηγετικά στελέχη του γαλλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος. Από τον Γκυ Μολέ, ο οποίος, σε μια πολύ νεαρή στιγμή για την ευρωπαϊκή ιδέα,

υπέγραψε το 1957 τη συνθήκη της Ρώμης, μέχρι τον Φρανσουά Μιτεράν, τον Ζακ Ντελόρ και τον Λιονέλ Ζοσπέν, η ευρωπαϊκή ενοποίηση καθορίζεται από τις αποφάσεις γάλλων Σοσιαλιστών ηγετών που βρίσκονταν στην εξουσία σε κρίσιμες στιγμές για την πορεία της ΕΕ.

Ο Ζακ Ντελόρ, στην ηγεσία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής από το 1985 έως το 1995, είχε προτείνει ήδη από το 1993 τη δημιουργία μιας μορφής κοινού ευρωπαϊκού χρέους (ευρωμόλογο) προς χρηματοδότηση της ίδιας της ΕΕ αλλά και ενίσχυση επενδυτικών πρωτοβουλιών. Μιτεράν και Κολ αρνήθηκαν να το θεσμοθετήσουν, θεωρώντας ότι ήταν ακόμα νωρίς για ένα τέτοιο βήμα, για το οποίο θα ήταν καλύτερα προετοιμασμένοι οι διάδοχοί τους.⁵⁷

Σε κείμενο του Γιάνη Βαρουφάκη, παρατίθεται η απάντηση του Μιτεράν στον Ντελόρ, όταν παρουσίασε το σχέδιο αυτό:⁵⁸ «Jacques, έχεις απόλυτο δίκιο. Όμως δεν υπάρχει πιθανότητα να προωθήσω αυτή την πρότασή σου. Ο Helmut κι εγώ απλώς δεν διαθέτουμε την πολιτική ισχύ να την περάσουμε. Προς το παρόν, μόνο να δέσουμε τις οικονομίες μας με ένα κοινό νόμισμα μπορούμε – και αυτό θα κάνουμε. Όταν όμως, μετά από δέκα ή δεκαπέντε χρόνια, θα έρθει μια μεγάλη κρίση, τότε οι διάδοχοί μας θα βρεθούν μπροστά σε ένα μεγάλο δίλημμα: είτε να κάνουν πράξη αυτό που προτείνεις, είτε να αφήσουν το κοινό νόμισμα να καταρρεύσει».⁵⁹

Η κομβικής σημασίας τοποθέτηση του Ζακ Ντελόρ στη θέση αυτή υπογραμμίζεται από τον Όλαφ Κράμε ότι «επιτάχυνε την αφύπνιση της σοσιαλδημοκρατικής οικογένειας» για τα ευρωπαϊκά ζητήματα, η οποία είχε αρχίσει να αντιλαμβάνεται την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ως ευκαιρία και μέσο για εκσυγχρονισμό.⁶⁰

Αλλά οι ελπίδες αυτές δεν δικαιώθηκαν. Κάθε μια από τις ευρωπαϊκές συνθήκες που υπογραφόταν αποξένωνε όλο και περισσότερο την ΕΕ από μια γνήσια πολιτική διάσταση.⁶¹

Σε αυτό το σημείο, ένα κορυφαίο στέλεχος της νεότερης γενιάς των Σοσιαλιστών, ο Ολιβιέ Φεράν, δεν διστάζει να υπογραμμίσει την ευθύνη του Ντελόρ, που συμβιβάστηκε με τις φιλελεύθερες κυβερνήσεις της περιόδου. Στη βάση της Ενιαίας Πράξης του 1986 βρίσκεται μια «συμφωνία με τον Διάβολο» (pacte faustien, όπως εξαιρετικά εύστοχα την αποκαλεί ο Φεράν), που λειτουργεί αυτοκαταστροφικά για τις ευρωπαϊκές πολιτικές, μεταμορφώνοντάς τις σε καθαρά «αντιευρωπαϊκές», υπονομεύοντας τη βάση του ευρωπαϊκού, με σοσιαλδημοκρατικές εκφάνσεις, κοινωνικού μοντέλου.⁶²

Ο διχασμός στο όνομα της «Ευρώπης» μεταξύ των ηγετικών στελεχών του Σοσιαλιστικού Κόμματος ξεκινά ήδη από παλιά. Με αφορμή τη «στροφή» των Σοσιαλιστών στις αρχές της δεκαετίας του 1980⁶³ και τους Μπερεγκοβουά, Σεβενεμάν και Φαμπιούς να εκφράζουν τις επιφυλάξεις τους,⁶⁴ σφυρηλατείται μια παράδοση εσωκομματι-

κής σύγκρουσης, η οποία επαναλαμβάνεται σταθερά σε όλες τις αποφάσεις/συνθήκες γύρω από τα ευρωπαϊκά ζητήματα.

Η Συνθήκη του Μάαστριχτ χωρίζει «τη Γαλλία στα δύο» και την Αριστερά στους, ενίοτε δογματικούς, οπαδούς του «ναι» και στους, συχνά ακραίους, οπαδούς του «όχι».⁶⁵

Την υπογραφή της Συνθήκης του Άμστερνταμ και την προσπάθεια του Ζοσπέν για πρόκριση της ατζέντας της «ανάπτυξης και της απασχόλησης» θα διαδεχθεί η αποδοχή από τη γαλλική κυβέρνηση όλων των ευρωπαϊκών συμφωνιών που ακολούθησαν, με τις αποφάσεις που λαμβάνονταν στο πλαίσιο του ΕΣΚ να μην αποκτούν σάρκα και οστά σε επίπεδο εθνικών κυβερνήσεων.⁶⁶

Ο ιστορικός του Σοσιαλιστικού Κόμματος Ζεράρ Γκρινμπέρ⁶⁷ στέκεται εδώ στην αρχική άρνηση του Ζοσπέν αναφορικά με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ και την υποχώρησή του, στη συνέχεια, μόλις ανέλαβε την εξουσία. Ο Ζοσπέν, όπως τονίζει ο Γκρινμπέρ, «δεν μπορούσε να κάνει αλλιώς παρά να λάβει υπ' όψιν του αυτή τη συνθήκη». Σύμφωνα με τον γάλλο ιστορικό, η ήττα του Ζοσπέν στις προεδρικές εκλογές του 2002 επαναφέρει στο εσωτερικό του Σοσιαλιστικού Κόμματος το ακανθώδες ζήτημα του οικονομικού φιλελευθερισμού, θα μπορούσαμε να πούμε, με *διευρυμένο τρόπο*. Πλέον συνδέεται ξεκάθαρα με την ευρωπαϊκή προοπτική, έναν συσχετισμό που χάρη στην πολιτική του ευφυΐα, όπως υπογραμμίζει ο Γκρινμπέρ, απέφυγε ο Μιτεράν.⁶⁸

Σε αυτό το σημείο οφείλουμε να προβούμε σε μια επισήμανση για την πολιτειακή ιδιαιτερότητα της Γαλλίας, μοναδική στη Δυτική Ευρώπη, όπου η εξωτερική πολιτική ασκείται αποκλειστικά από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας,⁶⁹ πρόσωπο που οφείλει να αποστασιοποιείται από την κομματική του προέλευση και να ενδύεται το συμφέρον του έθνους. Το προσωπικό όραμα του γάλλου Προέδρου, και μάλιστα ενός προέδρου με σχεδόν μοναρχικό κύρος στο εσωτερικό του Σοσιαλιστικού Κόμματος, όπως ο Μιτεράν, ήταν απίθανο να αμφισβητηθεί, όσο βάσιμες αμφιβολίες και αν διατυπώνονταν.

Ο Γκρινμπέρ διαπιστώνει ότι αργά αλλά σταθερά, στα μάτια της κοινής γνώμης, η Ευρώπη-απειλή παραμερίζει την Ευρώπη της προστασίας, με την οικονομική, την κοινωνική, αλλά όχι την πολιτική της διάσταση, να επικρατούν στη δημόσια συζήτηση⁷⁰ και τους γαλλικούς φόβους για τον οικονομικό (νεο)φιλελευθερισμό να ταυτίζονται με μια «άγρια» Ευρώπη.⁷¹

Το δημοψήφισμα του 2005 για την επικύρωση του Ευρωσυντάγματος, με το 55% σχεδόν όσων ψήφισαν να επιλέγουν το «όχι», αποτελεί την εκρηκτική κατάληξη μιας έντασης που σιγόβραζε στο εσωτερικό της γαλλικής κοινωνίας, η οποία βίωνε τις συνέπειες ενός «γαλλικού μοντέλου» που σαρωνόταν από την ανεργία και τις «μετεγκαταστάσεις» επιχειρήσεων.

Το αποτέλεσμα επιβεβαιώνει και το ρήγμα στο εσωτερικό του Σοσιαλιστικού Κόμματος, ρήγμα που είχε διαφανεί ήδη από παλαιότερα προγραμματικά συνέδρια,⁷² στα οποία ήταν έντονη η κριτική για μια οικονομικά φιλελεύθερη Ευρώπη που απειλούσε τα κοινωνικά κεκτημένα, μετατρέποντας την ΕΕ σε «ζώνη μάρκου»⁷³

Αυτές οι αντιπαραθέσεις θα παραμείνουν ζωντανές μέχρι το 2005. Το σχίσμα ηγεσίας και κόμματος αποκτά φωνή και πρόσωπο, με τους οπαδούς του «ναι» και τους υποστηρικτές του «όχι» να εκφράζονται από τον Φρανσουά Ολάντ και τον Λοράν Φαμπιούς αντίστοιχα. Οι πρώτοι θεωρούν ότι η Γαλλία πρέπει να συνεχίσει την ευρωπαϊκή της πορεία και τονίζουν τα οφέλη της Ευρωπαϊκής Συνθήκης,⁷⁴ ενώ οι δεύτεροι, ερμηνεύοντας, θα τολμούσαμε να υποστηρίξουμε, με την ευρεία έννοια τη φράση του Φρανσουά Μιτεράν «είμαι Ευρωπαίος επειδή είμαι Σοσιαλιστής»,⁷⁵ διεκδικούν το όραμα για «μια καλύτερη Ευρώπη», ακριβώς επειδή είναι σοσιαλιστές.⁷⁶

Ένας γιος που πρέπει να αποκηρύξει τον πατέρα του

Η αμφιθυμία των γάλλων Σοσιαλιστών σχετικά με το ευρωπαϊκό οικοδόμημα θα είναι εμφανής και κατά τη διάρκεια της διαδικασίας επικύρωσης της Συνθήκης της Λισαβόνας, αφορμή για διαφωνίες στο εσωτερικό του κόμματος. Στελέχη του κόμματος εξέφρασαν την ανησυχία τους για τον τρόπο με τον οποίο τέθηκε το ζήτημα, μεταξύ των οποίων και ο Μπενουά Αμόν.⁷⁷

Σε αυτό το σημείο πρέπει να τονίσουμε ότι οι συνεχείς «υποχωρήσεις» των Σοσιαλιστών όταν βρίσκονταν στην εξουσία, στη λογική μιας νεοφιλελεύθερης Ευρώπης, συνοδεύτηκε από βαρύ τίμημα. Η Γαλλία γνωρίζει εδώ και δεκαετίες ιδιαίτερη δημογραφική άνθηση. Οι υψηλές γεννήσεις απαιτούν όχι μόνο τον σχεδιασμό και την υλοποίηση μιας οικογενειακής πολιτικής με κοινωνικό πρόσωπο, αλλά κυρίως σχετικά υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης για τη συνεχή απορρόφηση των νέων που εισέρχονται στην αγορά εργασίας. Η Γαλλία, μια χώρα με «ιστορικά τραύματα» μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, στράφηκε προς μια οικογενειακή πολιτική που ευνοεί και στηρίζει τις γεννήσεις,⁷⁸ πολιτική ωστόσο που δύσκολα ταιριάζει με την ευρωπαϊκά «κλειδωμένη» πολιτική της λιτότητας, που ανανεώνεται σε κάθε ευρωπαϊκή σύνοδο κορυφής.

Υψηλή ανεργία και νεαρός πληθυσμός κινητοποιούν στελέχη του γαλλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος, συχνά εν μέσω θυελλωδών εσωτερικών αντιπαραθέσεων, στην αναζήτηση νέων εργαλείων και εννοιών για τη σοσιαλδημοκρατία: μέριμνα (*care* / Μαρτίν Ωμπρί), πραγματική ισότητα (*égalité réelle* / Μπενουά Αμόν), φορολογική επανάσταση (*révolution fiscale* / όπως εκφράζεται από τον οικονομολόγο Τομά Πικετί), στρατολογούνται για την καταπολέμηση ανισοτήτων που «κληρονομούνται» και διακρίσεων

που αναπαράγονται μέσα από την κοινωνικά άδικη και στρεβλή κατανομή των πόρων.

Ο Ολάντ, με την προεκλογική του καμπάνια, θα επιδιώξει να καλύψει τα χάσματα της σοσιαλιστικής πολιτικής και να απευθυνθεί σε ένα ευρύ κοινό που δεν αποτελείται οπωσδήποτε από τους παραδοσιακά σοσιαλιστές ψηφοφόρους. Με την επικράτησή του στις προκριματικές εκλογές ως υποψηφίου των Σοσιαλιστών για τις Προεδρικές, ο Ολάντ παρουσίασε ένα πρόγραμμα στο οποίο ιδιαίτερη βαρύτητα δινόταν στην απασχόληση των νέων, τη δικαιοσύνη, την αναδιανομή μέσω της φορολογίας. Επιδίωξή του η προσέλκυση ψηφοφόρων που είτε απέχουν από τις εκλογές είτε προτιμούν άλλους εκλογικούς συνδυασμούς.

Οι προτάσεις του για μια φορολογική μεταρρύθμιση⁷⁹ (προτάσεις Νο 14-17 του προγράμματός του), το ευρωπαϊκό του σχέδιο για μια Ευρώπη όπου η αλληλεγγύη θα εξασφαλιστεί μέσα από «μια συμφωνία ευθύνης, διακυβέρνησης και ανάπτυξης»,⁸⁰ η κριτική του στο πρόσφατο Δημοσιονομικό Σύμφωνο, οι συνεχείς επαφές του με ευρωπαίους σοσιαλιστές ηγέτες,⁸¹ επιχειρούσαν να στείλουν το μήνυμα ότι η εκλογή του θα σήμαινε μια αλλαγή για την Ευρώπη,⁸² με την έννοια της «alternance»⁸³ να κυριαρχεί στην ατζέντα του για τα ευρωπαϊκά ζητήματα.

Με κριτικές από τα αριστερά και τα δεξιά, μεταξύ σφύρας/αποπαγκοσμιοποίησης και άκμονος/επιστροφής στο φράγκο,⁸⁴ το διακύβευμα «Ευρώπη» επιβάλλεται ως κυρίαρχη θεματική κατά τη διάρκεια της προεκλογικής διαμάχης.⁸⁵

Ωστόσο, όπως θα τονιστεί και από τους γάλλους Σοσιαλιστές σε πλήθος ομιλιών, δελτίων τύπου και ανακοινώσεων κατά τη διάρκεια της κρίσης, πρόκειται για την «Ευρώπη της Δεξιάς» που τίθεται σε αμφισβήτηση, μια Ευρώπη, όπως εύστοχα την χαρακτηρίζει ο Γεράσιμος Μοσχονάς, «πιο συντηρητική και πιο γερμανική»,⁸⁶ για την οποία η μόνη αποτελεσματική απάντηση οφείλει να ξεκινάει από τους όρους ανάδειξης «της επόμενης Αριστεράς».⁸⁷

Η νίκη του Ολάντ στις γαλλικές προεδρικές εκλογές τον φέρνει αντιμέτωπο με τις ίδιες του τις υποσχέσεις σε μια Ευρώπη που παραπαίει.⁸⁸ Τον φέρνει ωστόσο και αντιμέτωπο με το βαρύ φορτίο των επιλογών του πολιτικού του πατέρα, του Φρανσουά Μιτεράν. Μια δύσκολη κληρονομιά που θα πρέπει, αν επιθυμεί όντως αλλαγή πλεύσης της ΕΕ, να αποκηρύξει, μεταβάλλοντας και καθιστώντας βιώσιμη την ευρωζώνη.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1 Johan Van Overtfeldt, *Το τέλος του ευρώ. Το αβέβαιο μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2012, σ. 69.
- 2 Για τις διαπραγματεύσεις που οδήγησαν στην ΟΝΕ, πρβλ. την πληρέστατη ανάλυση του Bino Olivi, *L'Europa difficile. Storia politica dell'integrazione europea, 1948-2000*, Il Mulino, Μπολόνια 2000 (4η έκδοση).

- 3 Η πειστικότερη και μάλλον προφητική σχετική ανάλυση βρίσκεται στο βιβλίο του Ζαν Πωλ Φιτουσί, *Η απαγορευμένη συζήτηση. Νόμισμα, Ευρώπη, φτώχεια*, εκδ. Πόλις, Αθήνα 1997, (μτφρ. Μάγδας Κλαυδιανού από τη γαλλική έκδοση του 1995).
- 4 Για τις κορπορατιστικές μισθολογικές πολιτικές, βλ. παρακάτω.
- 5 Van Overtfeldt, *Το τέλος του ευρώ*, ό.π., σ. 103.
- 6 Αυτ., σ. 105-107.
- 7 Βλ. παρακάτω την αυτοπρόσωπη μαρτυρία του Στιούαρτ Χόλαντ σχετικά με τη συζήτηση Μιτεράν-Ντελόρ για τα ευρωμόλογα, για μια αποτύπωση αυτής της λογικής.
- 8 Στη συνάντηση των G7 στη Βενετία τον Ιούνιο του 1987, σ' ένα μοτίβο που επαναλαμβάνεται μέχρι τις μέρες μας, οι ΗΠΑ προσπάθησαν ανεπιτυχώς να πείσουν τη γερμανική κυβέρνηση να μειώσει τα εμπορικά της πλεονάσματα και να τονώσει την εσωτερική της ζήτηση· βλ. Peter T. Kilborn, «Kohl's Status as Linchpin. Main Economic Role Seized from Reagan», *The New York Times*, 11 Ιουν. 1987.
- 9 «Brown's VAT Cut Just Crass Keynesianism, Say Germans», *The Guardian*, 11 Δεκ. 2008.
- 10 Η ανάλυση που ακολουθεί βασίζεται στους Sebastian Dullien / Ulrike Guérot, «The Long Shadow of Ordoliberalism: Germany's Approach to the Euro Crisis», *European Council on Foreign Relations Policy Brief* 49 (Φεβρ. 2012), και Christopher S. Allen, «“Ordo-Liberalism” Trumps Keynesianism: Economic Policy in the Federal Republic of Germany and the EU», στο Bernard H. Moss (επιμ.), *Monetary Union in Crisis. The European Union as a Neo-liberal Construction*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2005, σ. 199-221. Βλ. επίσης, Christophe Strassel, «Le modèle allemand de l'Europe: l'ordolibéralisme», *Cahier* 39, *En temps réel* (Ιούν. 2009).
- 11 Ο Ludwig Erhard, εμβληματική μορφή του ορντολιμπεραλισμού, υπηρέτησε ως υπουργός Οικονομικών του Konrad Adenauer κατά τα 14 χρόνια της πρωθυπουργίας του (1949-1963) και μετά τον θάνατο του τελευταίου, τον διαδέχτηκε στην Καγκελαρία (1963-1966).
- 12 Dullien / Guérot, «The Long Shadow of Ordoliberalism», ό.π., σ. 6.
- 13 Allen, «“Ordo-Liberalism”», ό.π., σ. 199: ο Όσκαρ Λαφονταίν αποπέμφθηκε, επειδή ακριβώς ζητούσε τέτοιες πολιτικές.
- 14 Μάλιστα, οι ορντολιμπεραλιστές αυτο-αποκαλούνταν αρχικά «νεο-φιλελεύθεροι», ακριβώς για να ξεχωρίσουν από τους οπαδούς του κλασικού φιλελευθερισμού που επικρατούσε μέχρι τον Κέυνς· βλ. Carl J. Friedrich, «The Political Thought of Neo-liberalism», *The American Political Science Review* 49/2 (Ιούνιος 1955) σ. 509-525.
- 15 Ο πλήρης τίτλος του περιοδικού είναι: *ORDO, Jahrbuch für die Ordnung von Wirtschaft und Gesellschaft*.
- 16 Από τους τρεις ιδρυτές του ρεύματος, ο ένας ήταν οικονομολόγος, ο Walter Eucken, και οι άλλοι δύο νομικοί, ο Franz Böhm και ο Hans Grossman-Doerth.
- 17 Αξίζει να σημειωθεί πως το 1958, σε μια περίοδο σχετικής «σοσιαλμανίας» στη Δυτική Ευρώπη, το βιβλίο-μανιφέστο του Λούντβιχ Έρχαρτ, *Wohlstand für Alle* (Ευημερία για όλους), εκδόθηκε στα αγγλικά με τον τίτλο *Prosperity through Competition* (Ευημερία μέσα από τον ανταγωνισμό). Η νομοθεσία που πέρασε ο Έρχαρτ για την άρση των εμποδίων του ανταγωνισμού και την καταπολέμηση των καρτέλ έχουν περίοπτη θέση στο βιβλίο του.
- 18 Πβ. Paul Krugman, «Who was Milton Friedman?», *The New York Review of Books* (15 Φεβρ. 2007).
- 19 Για τις «συντονισμένες οικονομίες της αγοράς», βλ. David Soskice / Peter Hall (επιμ.), *Varieties of Capitalism. The Institutional Foundations of Comparative Advantage*, Oxford University Press, Οξφόρδη 2001.
- 20 Βλ. Peter Katzenstein, *Small States in World Markets*, Cornell University Press, Ν. Υόρκη 1986.
- 21 Dullien / Guérot, «The Long Shadow of Ordoliberalism», ό.π., σ. 1.
- 22 Η κρίση «αλλάζει», την ίδια στιγμή που «επικυρώνει» το πρόγραμμα των γάλλων Σοσιαλιστών· βλ. σχετικά, Thomas Wieder / Alexandre Lemarié, «Ce que la crise va changer dans le projet socialiste», *Le Monde*, 28 Σεπτ. 2011, καθώς και Thomas Wieder, «Le PS tente de profiter de la crise pour crédibiliser son analyse», *Le Monde*, 9 Αυγ. 2011.
- 23 Για τη δομική ασυμμετρία μεταξύ μιας ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης υπέρ των αγορών και μιας «θετικής» (δηλαδή με εξίσωση προς τα πάνω) ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης με προνοιακή διάσταση, έτσι ώστε η «Ευρώπη της Αγοράς» να ενισχύεται εις βάρος της «Κοινωνικής Ευρώπης», βλέπε Gerassimos Moschonas, «When Institutions Matter: the EU and the Identity of Social Democracy», *Renewal* 17/2 (2009), σ. 13, και αναλυτικά στη σ. 14. Ειδικά για τις «ασυμμετρίες» στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, βλ. αυτ., σ. 11-12, 13, 15. Παρομοίως και ο Όλαφ Κράμε αναφέρεται στη «διπλή ασυμμετρία» που χαρακτηρίζει την παραγωγή των αποφάσεων σε κοινοτικό επίπεδο: Olaf Cramme, «The Changing Space for EU Politics. Democracy and Ideology in Times of Crisis», *Policy Network* (Οκτ. 2011), σ. 5. Ο όρος διπλή ασυμμετρία (double asymmetry), σύμφωνα με τον Cramme, ανήκει στον Sverker Gustavsson.
- 24 Richard Tilly, «The European Union 50 Years On: Some Comments on Its Early History», στο Paul J. J. Welfens / Richard Tilly / Michael Heise (επιμ.), *50 Years of EU Economic Dynamics. Integration, Financial Markets and Innovations*, Springer, Βερολίνο 2007, σ. 11-23.
- 25 Jacqueline Hénard: «L'Allemagne ne pense pas son avenir en fonction de l'Europe», *EurActiv.fr* (21 Ιουλ. 2011), συλλογή δηλώσεων από την Clémentine Forissier.
- 26 Alain Frachon, «L'euro, victime des pièges de l'idéologie?», *Le Monde*, 10 Νοεμ. 2011.
- 27 Jérôme Fourquet / Jérôme Cahuzac / Choachim Poss, *Crise de l'euro, crise de l'Europe? Regards franco-allemands*, Les essais-FES/Fondation Jean Jaurès, Éditions Fondation Jean Jaurès, Παρίσι 06/2011, σ. 48-50.
- 28 Olivier Ferrand, «L'Europe d'aujourd'hui se dresse contre l'Europe de demain», *Libération*, 2 Ιουνίου 2009.
- 29 Φιτουσί, *Η απαγορευμένη συζήτηση*, ό.π., σ. 103.
- 30 Αυτ., σ. 104-105.
- 31 Αυτ., σ. 105.
- 32 Gerassimos Moschonas, *In the Name of Social Democracy. The Great Transformation, 1945 to the Present*, μτφρ. στα αγγλικά από τον Gregory Elliott, Verso, Λονδίνο 2002, σ. 262.
- 33 Αυτ., όπου γίνεται αναφορά ειδικά στην υπογραφή της GATT και μετέπειτα στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (WTO).
- 34 Ανδρέας Πανταζόπουλος, «Προστατευτισμός: η νέα απαγορευμένη συζήτηση», *Ελευθεροτυπία*, 21 Μαρτ. 2009.
- 35 Moschonas, *In the Name of Social Democracy*, ό.π., σ. 263.
- 36 Όπως παρατίθεται στο ίδιο, σ. 262. Ο Μοσχονάς παραπέμπει σχετικά στον Ricardo Petrella, *Le Monde Diplomatique*, Αύγ. 1999.
- 37 Moschonas, *In the Name of Social Democracy*, ό.π., σ. 262.
- 38 Αυτ., σ. 263.

- 39 Γεράσιμος Μοσχονάς, «Σοσιαλδημοκρατία και Αριστερά στην Ευρώπη», συνέντευξη στον Γιάννη Μπαλαμπανίδη, *Κυριακάτικη Αυγή*, 29 Νοεμ. 2009. Όπως διαπιστώνει στην ίδια συνέντευξη ο Μοσχονάς: «Μετά το 1985, με την Ενιαία Αγορά και κατόπιν με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, το κρίσιμο στοιχείο στη συγκρότηση της ΕΕ δεν είναι ο φιλελευθερισμός, αλλά η σύνδεση των οικονομικά φιλελεύθερων επιλογών με τη διαμόρφωση ενός σχετικά ισχυρού θεσμικού πλαισίου και μιας σχετικά ισχυρής ευρωπαϊκής κεντρικής πολιτικής εξουσίας. Οι πολιτικές που επελέγησαν σε μια πρώτη φάση –και επελέγησαν αυτές οι πολιτικές γιατί ήταν οι κυρίαρχες τότε– υπό κάποια έννοια «κλειδώθηκαν» στο εσωτερικό της ΕΕ. Αυτό κατέστησε πολύ δύσκολη την αλλαγή τους».
- 40 Γεράσιμος Μοσχονάς, «Το μεγάλο ψέμα. Ο στόχος και ο μύθος της κοινωνικής Ευρώπης», *Τα Νέα*, 10 Ιουλίου 2009.
- 41 Παραπέμπουμε ως προς αυτό, στα δύο κείμενα που ακολουθούν σχετικά με το ΕΣΚ: τη συμβολή του Προέδρου του ΕΣΚ Sergei Stanishen και το κατατοπιστικό άρθρο των Michael Holmes και Simon Lightfoot.
- 42 Alain Bergounioux A. / Gérard Grunberg, *Les socialistes français et le pouvoir. L'ambition et le remords*, Hachette-Littératures, Παρίσι 2007, σ. 8-9.
- 43 Daniel Cohn-Bendit, συνέντευξη στους Michael Marian και Alice Béja, «Presidentialism: The French Disease», *Eurozine* (αγγλική μτφρ. από τον Mike Routledge), 22 Φεβρ. 2012· το πρωτότυπο, στη γαλλική γλώσσα, δημοσιεύτηκε στο *Esprit* 2 (2012).
- 44 Moschonas, *In the Name of Social Democracy*, ό.π., σ. 263.
- 45 Το Σοσιαλιστικό Κόμμα «επανιδρύθηκε» από τον Μιτεράν στο Συνέδριο του Επινέ, το 1971.
- 46 Εδώ, με τον όρο φιλελευθερισμός, ερμηνεύουμε ότι εννοείται ο νεοφιλελευθερισμός.
- 47 Το απόσπασμα παρατίθεται έτσι ακριβώς στο Bergounioux / Grunberg, *Les socialistes français*, ό.π., σ. 385.
- 48 Αυτ., σ. 506, όπου χρησιμοποιείται ο όρος «ρήγμα» (cassure). Εξαιρετικά εύστοχες διαπιστώσεις γύρω από το πώς το Σοσιαλιστικό Κόμμα «κόπηκε στα δύο» βρίσκουμε και στο κείμενο της Françoise Fressoz, «Le souvenir de 2005 plane sur 2012», *Le Monde-Blogs*, 30 Μαρτίου 2012.
- 49 Andrew Martin / George Ross, «Introduction: EMU and the European Social Model», στο Andrew Martin / George Ross (επιμ.), *Euros and Europeans: Monetary Integration and the European Model of Society*, Cambridge University Press, Κέμπριτζ 2004, σ. 7.
- 50 Το 1983, μετά από μια σειρά αποτυχημένων προσπαθειών να ελεγχθούν τα εμπορικά ελλείμματα της Γαλλίας έναντι της Γερμανίας, η κυβέρνηση Μωρουά (με εντολή Μιτεράν) κάνει στροφή σε πολιτικές λιτότητας και διατήρησης σκληρού φράγκου. Το Υπουργείο Οικονομικών ανατέθηκε στον Ζακ Ντελόρ.
- 51 David H. Bearce, *Monetary Divergence: Domestic Policy Autonomy in the Post-Bretton Woods Era*, The University of Michigan Press, Αν Arbor 2010, σ. 110.
- 52 Denis MacShane, «The Meaning of Mitterrand», *Policy Network* (11 Απρ. 2011).
- 53 Bearce, *Monetary Divergence*, ό.π., σ. 102.
- 54 Αυτ., σ. 110.
- 55 Για μια εξαιρετικά κατατοπιστική περιγραφή, βλ. George Ross, «Monetary Integration and the French Model», στο Martin / Ross (επιμ.), *Euros and Europeans*, ό.π., σ. 76-102.
- 56 George Ross, «French Social Democracy and the EMU», *Arena Working Papers*, Working Paper 98/19 (15 Οκτ. 1998).
- 57 Γιάννης Βαρουφάκης, *Κρίσης Λεξιλόγιο. Οι οικονομικοί όροι που μας καταδυναστεύουν*, Ποταμός, Αθήνα 2011, σ. 54.
- 58 Το οποίο, όπως περιγράφει ο Βαρουφάκης, είχε συγγράψει ο σύμβουλος του Ζακ Ντελόρ, Στιούαρτ Χόλαντ (Stuart Holland), ο οποίος ήταν παρών στη συνομιλία. Αναφορά στην απάντηση του Μιτεράν κάνει και ο Βαρουφάκης, *Κρίσης Λεξιλόγιο*, ό.π.
- 59 Γιάννης Βαρουφάκης, «Ο François στον δρόμο του François;», *protagon.gr*, 25 Μαΐου 2012.
- 60 Olaf Cramme, «The Power of European Integration. Social Democracy in Search of a Purpose», *Policy Network* (Σεπτ. 2011), σ. 6.
- 61 Olivier Ferrand, «Faut-il encore faire l'Europe politique?», *Terra Nova* (Note), 18 Μαΐου 2009.
- 62 Ferrand, «L'Europe d'aujourd'hui se dresse contre l'Europe de demain», ό.π.
- 63 Στροφή που βιώνεται τραυματικά και συνοδεύεται από ιδεολογικές αντιπαράθεσεις και αναταράξεις στο εσωτερικό του PS. Βλ. Bergounioux / Grunberg, *Les socialistes français*, ό.π., σ. 330-333.
- 64 Ο καθένας ασφαλώς σε διαφορετική χρονική στιγμή, με διαφορετικό τρόπο και ένταση.
- 65 Πιερ Μοσκοβισί, *Ανάγκη δράσης. Συνηγορία για μια άλλη πολιτική*, μτφρ. Κώστας Μποτόπουλος, εκδ. Πόλις, Αθήνα 1998, σ. 81.
- 66 Bergounioux / Grunberg, *Les socialistes français*, ό.π., σ. 444.
- 67 «Gérard Grunberg: «Il n'y a plus de pensée socialiste de l'Europe»», *EurActiv.fr* (30 Σεπτ. 2008).
- 68 Αυτ.
- 69 Στον θεσμικά ενισχυμένο ρόλο του προέδρου της Πέμπτης Γαλλικής Δημοκρατίας στα ζητήματα της εξωτερικής πολιτικής, στα οποία ενέπιπτε και η ευρωπαϊκή ενοποίηση, στέκονται και οι Andrew Martin / George Ross· βλ. Andrew Martin / George Ross, «Conclusions», στο Martin / Ross (επιμ.), *Euros and Europeans*, ό.π., σ. 314.
- 70 Grunberg, «Il n'y a plus de pensée socialiste...», ό.π.
- 71 Όπως θα την χαρακτηρίσει η Μαρτίν Ωμπρί, κατά τη διάρκεια της καμπάνιας για τις Ευρωεκλογές του 2009.
- 72 Bergounioux / Grunberg, *Les socialistes français*, ό.π., σ. 429-430.
- 73 Αυτ., σ. 430-431.
- 74 Αυτ., σ. 483.
- 75 «Je suis européen parce que socialiste»· η φράση του Μιτεράν εντοπίζεται στο κείμενο του Jean-François Vallin, «L'Europe sous la responsabilité des socialistes européens», *Les notes de la Fondation Jean Jaurès* 11 (Απρ. 1999), σ. 11.
- 76 Bergounioux / Grunberg, *Les socialistes français*, ό.π., σ. 484.
- 77 Βλ. σχετικά, «Démission du Secrétariat National à l'Europe», 6 Νοεμ. 2007 (αναρτημένο στις 7 Νοεμ. 2007), <http://lefil.blogs.com/benoithamon/2007/11/dmission-du-sec.html#more>. Ειδικά για τη συνθήκη της Λισαβόνας παραπέμπουμε στα εξής κατατοπιστικά άρθρα: «Ratification du traité de Lisbonne: le Parti socialiste peine à trouver sa cohérence», *EurActiv.fr* (9 Ιαν. 2008), και Jean Quatremer, «Le PS encore et toujours malade de l'Europe», *Coulisses de Bruxelles (Libération blogs)*, 6 Νοεμ. 2007, «Le parti Socialiste approuve le traité de Lisbonne mais reste divisé», *EurActiv.fr* (7 Νοεμ. 2007).
- 78 Claude Martin, «Les politiques de la famille», στο Olivier Borraz / Virginie Guiraudon (επιμ.), *Politiques Publiques 2, Changer la société*, Les Presses de Sciences Po, Παρίσι 2010, σ. 31-55, και ειδικά για αυτό το σημείο βλ. σ. 32-33.
- 79 Στη θεματική της φορολογίας σε σχέση με τη σοσιαλδημοκρατία στέκεται διεξοδικά το κείμενο του Τομά Πικετί που ακολουθεί.
- 80 Οι προτάσεις αρ. 11, 12 και 13 μεταξύ των 60 προεκλογικών δεσμεύσεων του Ολάντ, αναφέρονται συγκεκριμένα στο περιεχό-

μενο του ευρωπαϊκού του σχεδίου. Μεταξύ των προτάσεών του, η επαναδιαπραγμάτευση του Ευρωπαϊκού Συμφώνου της 9ης Δεκεμβρίου του 2011, τα ευρωμόλογα, η ενίσχυση του ευρωπαϊκού προϋπολογισμού για τη στήριξη έργων στον τομέα της βιομηχανικής καινοτομίας, των μεταφορών και της πράσινης τεχνολογίας, ο σχεδιασμός μιας πολιτικής εμπορίου σε ευρωπαϊκό επίπεδο, με κανόνες στη βάση κριτηρίων περιβαλλοντολογικών και κοινωνικών, αλλά και ειδική περιβαλλοντολογική «εισφορά» στα σύνορα της ΕΕ. Βλέπε πιο αναλυτικά, *Το Μανιφέστο του Φρανσουά Ολάντ. Πώς θα αλλάξω τη Γαλλία και την Ευρώπη*, έκδοση του Έθνους της Κυριακής, 3 Ιουνίου 2012, σ. 27-28.

81 Επαφές που είχαν ήδη δρομολογηθεί από την Μαρτίν Ωμπρί, προκειμένου να διαμορφωθεί μια κοινή ατζέντα μεταξύ του PS και του SPD. Ο Ολάντ θα συνεχίσει αυτήν την τακτική πραγματοποιώντας σειρά επισκέψεων σε ευρωπαϊκές πρωτεύουσες και συναντήσεις με άλλους σοσιαλιστές ηγέτες, με αποκορύφωμα την ομιλία του στο Παρίσι (17 Μαρτ. 2012), στην ημερίδα «Une renaissance pour l'Europe: vers une vision progressiste commune».

82 Όπως εξάλλου τόνισε ο Ζίγκμαρ Γκάμπριελ· βλ. «Sigmar Gabriel (SPD): l'élection de Hollande "serait un signal majeur pour l'Europe"», *Parti Socialiste*, 26 Μαρτ. 2012.

83 Βλέπε το σχετικό υλικό από την επίσημη ιστοσελίδα της προεκλογικής εκστρατείας του Ολάντ «Préparer l'Europe de l'alternance», <http://fh2012.francoishollande.fr/actualites/preparer-l-europe-de-l-alternance/>.

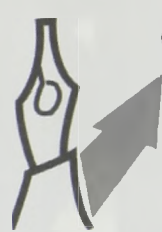
84 Όπως εκφράζονται από τον Αρνό Μοντμπόρ και τη Μαρίν Λε Πεν αντίστοιχα.

85 Sylvie Strudel, «La question de l'Europe: "un géant endormi?"», *Les enjeux* 17 (Μάρτ. 2012), σ. 1, www.cevipof.com.

86 Γεράσιμος Μοσχονάς, «Πιο συντηρητική και πιο γερμανική», *Το Βήμα online*, 5 Φεβρ. 2012.

87 Michel Wieviorka / Benoît Hamon, «Pour la prochaine gauche. Entretien croisé du Laboratoire des Idées», *PS-Laboratoire des Idées*, Μάρτιος 2011.

88 Παραπέμπουμε εδώ στον Πιερ Μπερεγκοβουά, που υποστήριζε ότι «δεν οικοδομούμε μια κοινωνική πολιτική πάνω σε ένα υπό κατάρρευση νόμισμα», στο οποίο αναφέρεται ο Μοσκοβισί· βλ. Μοσκοβισί, *Ανάγκη δράσης*, ό.π., σ. 112.

Η εποχή

Εβδομαδιαία εφημερίδα της Ανανεωτικής Αριστεράς

ΚΑΘΕ ΚΥΡΙΑΚΗ

ΣΤΑ ΠΕΡΙΠΤΕΡΑ

Μέσα στα Κινήματα
στην Αριστερά

<http://www.epoxi.gr>

